

יהושע ביכלר

„האנשים באושוויץ“

בשנת 1972 ראה אור ספרו של הרמן לאנגביין, „האנשים באושוויץ“,¹ אשר עדיין לא תורגם לשפה העברית, ובכל זאת גרם לפולמוס הן בין אסירי אושוויץ לשעבר והן בקרב הוקרי השואה ומתנות־ההשמדה הנאציים בחו"ל. למרות העניין הרב שיש לציבור בארץ בספר מסוג זה, הכתוב בידי אדם שהא בר־סמכא בכל הנוגע לאושוויץ, לא זכה החיבור לתשומת־הלב הראויה.

עבודה זו היא טקור לאינפורמאציה מגוונת וגיבוי שהמחבר השקיע מאמצים רבים באיסוף החומר. כפי הנראה, היתה כוונתו לשוות לחיבורו אופי „יצוגי“ למחנה אושוויץ, גם לגבי מחנות אחרים.

הרטן לאנגביין הוא עצמו אסיר אושוויץ ותיק ולוחם אנטי־נאצי, דמות מאכרת וחשובה בקרב אירגוני הלוחמים האנטי־פאשיסטיים, מקובל מאוד גם בטוסדות התנועה וחקר השואה במדינת ישראל. בגלל מעמדו של האיש והמשקל הרב שמייחסים לדבריו, עשוי הספר לשמש מקור למחקרים רבים. לכן יש לגלות תשומת־לב רבה ורגישות לכל קטע ואפילו לכל משפט בספר מסוג זה, כדי שלא יתפרשו שלא כהלכה ולא ישתמשו את אותם החוגים אשר מטרתם היא סילוף ההיסטוריה, ובמיוחד של השואה, אשר פקדה את העם היהודי.

חובת עלינו להתריע בפני שגיאות, עדויות שלא נכחנו דיון, הכללות ומסקנות לא בדוקות, כנדרש. בקוראי בספרו של לאנגביין נוצר אצלי הרושם המבוסס, שלגבי קטעים מסוימים לא בדק המחבר את מהימנות מקורותיו, כפי שמחייבים הנושאים בהם טיפל.

המחבר היה סקיד בלשכת רופא ה־ס.ס. הראשי של קומבינאט־הרצח אושוויץ, על מחנותיו המסונפים. מעמדו כאסיר גרמני־ארי² איפשר לו להכיר תחומים ושטחים שונים, לעקוב אחרי אירועים ולפגוש באנשים — הזדמנויות אשר לגבי אסיר מן השורה לא היו קיימות לחלוטין.

לאנגביין הועבר ממחנת־הריכוז דאכאו, בקיץ 1942, לאושוויץ ומיד עם בואו שובץ לעבודה אצל רופא ה־ס.ס. רב־סרן ד"ר וירטס, שבמחיצתו עבד קודם־לכן

בדאכא, הוא נשאר במחנה אושוויץ I (המחנה הראשי) עד אוגוסט 1944 ומשם הועבר באחד המשלוחים למחנה-הריכוז נויגאקט.

אכן, חיבור זה, שבמידה רבה הוא גם עדות, חורג מספריו-וזכרונות הרבים ואפילו מספרי-מחקר הדגים במחנה-ארושוויץ על כל היבטיו. לפנינו מכלול של אינפורמאציה הלוקחה מזכרונות אישיים של אסירים ושל רוצחי ה-ס.ס., קטעים — כפי שטוען המחבר — שעדיין לא פורסמו וכן רשימותיו של המחבר עצמו, אשר הוא חיבר בתקופות השונות, וכן פרקים ממשפטיהם של הפרשנים מאושוויץ. כל אלה מגלים לקורא הספר את ממדיהם של מחנות-ההשמדה מצדדיהם השונים והמשונים. אחרי קריאה ועיון בספרו של לאנגביין נוצר אצלי תרשם שלמעשה תיז לאושוויץ „סנים רכות“, אי כפי שהמחבר הגדיר זאת: „כל אחד נושא עמו זכרונות משלו — כל אחד עבר את אושוויץ שלו“.

לזכותו של המחבר ראוי שלמרות היותו, כפי שהוא מעיד על עצמו, „משתייך למעמד עליון בין מיוחסים המחנה“, הוא השתדל להבין לרוחם של אותן נפשות שהיא מכנה אותן „פאריז“ (parias) של המחנה — האסירים היהודים.

ובכל זאת, בלי לפגוע בכוחותיו הכנות של המחבר, מרשה אני לעצמי לפקפק אם הוא, שלדבריו לא התנסה בשום עבודה גופנית מפרכת, לא סבל חרפת רעב ותיתה לו תאפשרות להתרחץ וליבוש בגדים נקיים, יכול היה לרדת לדעתם ולתחושתם של המוני האסירים היהודים שלגביהם תיתה לאושוויץ הוויה ומהות שונים לחלוטין מאלו של „ארושוויץ של לאנגביין“.

בחומר הרב בספרו של לאנגביין מוקדשים עמודים רבים למבנה המחנה ותולדותיו, לתרבות ולספורט, לבצלי התפקידים ולמיוחסים למיניהם, ואפילו — לחיי מין. בכ-200 מ' 520 עמודי הספר מתאר המחבר את „השומרים“, פרשני ה-ס.ס., שלפי הכותרת הם: „אנשים ולא שטנים“. מצער ביותר שהקטעים הדגים בהשמדה אינם ספורטיביים. לתיאורה מסתפק לאנגביין בכ-40 עמודים בלבד. והרי מיותר אולי לומר שמטרתה העיקרית של ארושוויץ היתה — השמדת היהודים. בלי להפחית מערכם של הפרקים החשובים הדגים במצבים הנפשיים הן של האסירים והן של הרוצחים, בתנועת ההתנגדות, בזונדרקומאנדו, ובמיוחד הפרק המטצה על בית-החולים לאסירים (HKB), שהמחבר עמד מקרוב על הנעשה בו, יש להצטער על כך שהמחבר לא נתן ביטוי הולם לגודל אסונם של היהודים שהתרחש לנגד עיניו בארושוויץ. אם נבחין רק במיספרים היבשים שהוא מביא, יסתבר שרובם-מכולם של 3—4 מיליון האנשים אשר נרצחו בתאי-הגזאים¹ מבלי שהוכנסו למחנה עצמו היו יהודים, ומ'260,000 שנרצחו ומתו או נפלו קורבן לסלקציות אחרי שכבר שמו זמן-מה בתוך המחנה היו היהודים כ-65%—70%².

בספרו אין לאנגביין מהמיר במיוחד לאסירים היהודים. לפעמים אפילו חשתי ביחס מסוים של התנשאות. בקוראי בפרק הנרחב בספר הדן ביחסי מין בין אנשי ה-ס.ס. ואסירות המחנה הודענעתי מתיאור פרשת היחסים, כביכול, בין רוצח ה-ס.ס. גרהארד פאליטש ותאסירה היהודיה קאטרינה זינגר. בגלל חוסרת המקרה וחוסר ראיות ממשיות לביסוס העלילה יש להתעכב על פרשה זו.

קאטרינה זינגר הגיעה לאושוויץ באפריל 1942 מסלובקיה ועבדה כמזכירה במשרד מחנה הנשים בבירקנאו.¹¹ איש ה"ס.ס. פאליטש, שישראל גוטמן מתאר כאחד הרוצחים צמאי הדם שבאושוויץ,¹² שימש כמחנה ב"ראפורטפיהרר". בין שאר מעשי הרצחניים הצטיין גם בפרשות-אהבים רבות שקיים עם משניות ה"ס.ס. וכנראה גם עם אסירות המחנה. האישה, ששמו הלך לפניו כסאדיסט, היה שנוא גם על חבריו מקרב ה"ס.ס.,¹³ נפל קורבן להלשנה ונכלא בבונקר שבאושוויץ. הסיבה למאסרו, אשר התפרסמה במחנה וגם לאנגביין מעלה אותה, היתה שפאליטש קיים יחסי מין עם אסירה „ארית“ ובעזרתו התמנתה לטמונה על צריף (Blockälteste) במחנה-הצוענים. מאחר וגם זקן-המחנה — אסיר גרמני — היה מאוהב באותה אשה, הוא גילה לשלטונות המחנה את פרשיית-האהבים של פאליטש.¹⁴ גם קראוס וקולקת מעלים בספרם את הפרשה וקובעים שנאסר בשל קיום יחסים עם אסירה צוענית.¹⁵ לאנגביין אינו מסתפק בפרשה העדינה המתוארת למעלה, אלא כותב שסיבת המאסר היתה קיום יחסי-מין עם אסירה יהודיה, וכפי שנודע לו מפיו של יאן פילצקי, אסיר פולני שכיהן כפקיד בבונקר, היתה היהודיה קאטרינה זינגר, מזכירת מחנה-הנשים.¹⁶

מבלי לטרוח לבדוק את מהימנות האינפורמציה שמסר לו פילצקי ממשיך לאנגביין וקובע בצורה חד-משמעית: „עובדה היא, שהראפורטפיהרר הכליכול נפלי בגלל יחסי מין עם יהודיה“ (Rassenschande).¹⁷ בקלות ניתן לסתור את העלילה גם על סמך הכתוב בספרו של לאנגביין, שם הוא מעלה פרשות בין אנשי ה"ס.ס. והאסירות הלא-יהודיות שהסתיימו בצורה טראגית לגבי האסירות. הוא גם מזכיר מקרים, כשאנשי ה"ס.ס. שנחשדו בקיום יחסי-מין עם אסירות, לא היססו ורצחו אותן,¹⁸ ומדובר במפורש באסירות „אריות“. ידועה הפרשה של המפקד הם, שזועזעת חקירה של ה"ס.ס. אשר חקרה מקרי-שחיתות רבים באושוויץ גילתה שהוא-עצמו קיים יחסים עם אסירה גרמניה בשם הודיס. כששופט-חוקר גילה את התגלית לבר, המפקד החדש של המחנה, ושאל לעצמו, ציוות זה בצורה חד-משמעית: „דרך הארובה!“¹⁹ גם גראבנר, ראש המשטרה הפוליטית באושוויץ (הגסטאפו), אשר חקירת פרשיות מעין אלו היו בתחום סמכותו, מאשר שאנשי ה"ס.ס. לא היססו ורצחו בדם קר את אחובותיהם שמקרב האסירות אם הדבר עלול היה להתגלות.²⁰

לכן תמוה הדבר כיצד יכלה אסירה יהודיה, שכביכול קיימה יחסי-מין עם איש-ס.ס. — ועברה בזה על אחת העבירות החמורות ביותר בקודקס הנאצי: תעשיית חרפת על הגזע הגרמני — לצאת מהפרשה בלי שיאונה לה כל רע, בעוד שאסירות לא-יהודיות שילמו בחייהן אם נתגלת הדבר. לא מתקבל על הדעת שבמקרה זה רק פאליטש נשא בכל האחריות, ואילו קאטרינה זינגר לא רק שמרה על חייה, אלא המשיכה בתפקידה כמזכירה, שהוא בין המיוחסים שאסירה יהודיה זכתה בו.

המסקנה המתבקשת מביור הפרטים היא שפרשת יחסי-המין בין פאליטש וקאטרינה זינגר היא פרי הדמיון בלבד ואין בה שמץ של אמת. נוסף לכך אין שום מקור אחר, מלבד לאנגביין, המזכיר פרשת-יחסים זו. שמו של הפושע פאליטש

ומעשי נהפסמו הן בזכרונות של אסירים והן בפרוטוקולים ממשפטים של פרטי אושוויץ ואין בהם זכר למקרה זה. מדוע אם-כן העלה לאנגביין עלילה זו בספרו?

באשר לקאטרינה וינגר, לא רק שלא נמצא כל דופי בהתנהגותה, אלא גם ידועים מקרים של סיוע אשר הושיטה לחברותיה. הדבר צוין גם במשפט אייכמן בעדותה של ורה אלכסנדר.²¹ ובמיוחד בפרשת המחנה המשפחתי בבירקנאו. קאטרינה וינגר האוינה לשיחת טלפון בין קצין-ס.ס. והרשויות בברלין ושמעה על מועד חיסולם של יושבי המחנה. בעזרת אנשי-קשר היא העבירה את הידיעה לקבוצה המחתרתית שהיתה קיימת באותו מחנה.²²

בסוף יש רק להוסיף, שמקרה זה הוא חמור במיוחד בשל הפגיעה האישית באסירה-לשעבר, שהיא כיום אם לילדים רעברו עליה שנות-סבל במחנה-ההשמדה אושוויץ. עד כמה שידוע לי, אין באפשרותה של קאטרינה וינגר להגיב על העלילה, ומיותר להסביר מה זו מעוללת לה.

עלילה מעין זו יכולה להיות מנוצלת היטב על-ידי אותם הגורמים אשר מחפשים מקרים כגון זה כדי להוכיח על הקשר-כביכול בין הנאצים והיהודים בתקופת השואה. האם לא נתן לאנגביין דעתו על כך?

לתדמית שלילית במיוחד זוכה בספר דווקא אותה קבוצה, אשר בגיהנום של אושוויץ התנסתה בייסורים ועינויים הקשים ביותר, הוונדרקומאנדו. מבלי להיכנס לפרטים לגבי אחת התופעות המזעזעות בתהליכי רצח-המונים של העם היהודי, אשר דורשת מכל חוקר רציני רגישות מיוחדת במינה, סגלה לגביה לאנגביין יחס שקשה להסבירו. לא אוכל להתייחס הפעם לכל הנקודות השנויות במחלוקת, אבל חובה עלינו לא לעבור בשתיקה על אחדות מהן.

במקרה אחד מסתמך לאנגביין על עדותו של אסיר-אושוויץ לשעבר, יהודה בקין, שבאותה תקופה היה נער כבן 14-15. מאחר ולא בדקתי את עדותו של בקין, אני מסתפק במובאות אשר לאנגביין טעלה בספר ואני מניח שהם תואמים את העדות עצמה.

מה שבולט לעין בפרשת זו, הם אי-הדיוקים והסתירות המלווים את תיאורה. כותב לאנגביין: „יהודה בקין עבד כנער בן 14 בקומאנדו, מושבי העגלות (Rollwagenkommando) ותוך העבודה היה מגיע בחורף למשרפות, כדי לחביל משם אפר, אשר פוזר על הדרכים“.²³

יהודה בקין הופיע כעד במשפט נגד פרטי אושוויץ שהתקיים בפראנקפורט-ע"נ-מיין בשנת 1964.²⁴ וכמו-כן במשפטו של אייכמן בירושלים.²⁵ בעדותו במשפטים אלה מפרט בקין יותר ואוסר, שמדובר באפרן של גופות שנשרפו במשרפה מס' 3. יש לפיסקה זו חשיבות רבה, כי לפי לאנגביין משרפה מס' 3 כבר לא עמדה בכלל בחורף 1945/1944, אותו חורף שלדבריו חוביל בקין את האפר. לאנגביין כותב במפורש: בשעת מרידת הוונדרקומאנדו פרצה משרפה מס' 3.²⁶ מאחר ומרידת הוונדרקומאנדו פרצה ב-7 באוקטובר, קשה לחבין איר

הוביל בקון אפר ממשרפה שלא הייתה קיימת יותר. לאנגביין חוזר על גירסתו וקובע גם במקום אחר, „ממשרפה מס' 3 יצאה באותו היום מכלל שימוש“²⁷ כך שלא מדובר בשגיאת דפוס. אך מתברר שעצם הגירסה של לאנגביין, כאילו המשרפה נחרסה, מטופקת. לפי מקורות ועדויות רבות בעניין זה ידוע, שבשעת המרידה נחרסה משרפת מס' 4, ולא משרפה מס' 3 כפי שטוען לאנגביין.

פיליפ מילר, אחד מאנשי הוונדרקומאנדו הוותיקים, היה אולי העד היחיד שראה מקרוב את ההחרש באותו תאריך בחצר משרפה מס' 4. בספרו, שהופיע לא מזמן והוא עדות יחידה במינה של יודע דבר, הוא כותב במפורש „ממשרפה מס' 4 נשרפה בשעת המרידה“²⁸. מילר ממשיך ובמקום אחר הוא חוזר על כך, „שלאחר המרידה פעלו משרפות מס' 2, 3 ו-5“²⁹ משמע „ממשרפה מס' 3, שלפי לאנגביין נחרסה, פעלה גם אחרי המרידה. גם קראוס וקולקא כותבים ברור „ממשרפה מס' 4 היא שעלתה בלהבות“³⁰. קשה להבין איך המחבר, שהוא בריסטנא, יכול להרשות לעצמו סתירה כה בולטת בדבר מהותי מאין-כמוהו.

גם הסיפור עצמו, שלפיו השתמשו באפרם של אנשים שנרצחו בתאי־הגזים כדי לפזרו על הדרכים, אינה מתקבלת על הדעת ומופיע, לדעתי, לראשונה בספרו של לאנגביין. גם לאנגביין עצמו כותב, שהאפר נוצל כחומר לזיבול חשדות או שנישפך לנהר הוויסלה, כפי שהעיד איש ה־ס.ס. גרנס, „ששירת במשרפות אושוויץ“³¹. גם מילר, בספרו הנזכר, מאשר גירסה זו באומרו „שאת האפר שפכו לנהר ויסלה“³².

בסוף פרשה זו ייש להוסיף ולהשלים, שלאחר הפסקת ההשמדה בגאזים — ההמתה בגאז האחרונה באושוויץ בוצעה בליל 29 באוקטובר 1944³³ — נשארה פעילה רק המשרפה מס' 5, „שהספיקה ליצור המחנה המדולל“³⁴. לכן תמוה בעיני איך יכול בקון להוביל בחורף 1944/1945 אפר־אדם ממשרפה מס. 3, שבאותו זמן הייתה כבר בשלבי פירוק אחרונים.³⁵

יש עוד מיספר מקרים שהמחבר מעלה בקשר לוונדרקומאנדו ומייחס אותם לעדותו של בקון ומשרדים ספיקות רציניים. הקורא מקבל את הורשם שבלי בעיות מיוחדות יכול היה אסיר כדוגמת בקון ליצור קשר כלשהו עם אנשי הוונדרקומאנדו ולשמוע מהם כל אותם דברים מטופקים המובאים בהרחבה בספר. עובדה היא שהוונדרקומאנדו היה יחידה מבודדת לחלוטין ומגעה עם שאר האסירים הית מצומצם מאוד. לאנגביין עצמו מציין מספר פעמים את הדבר ומוסיף שקשר יחיד היה אפשרי רק בשעת קבלת האוכל במחנה, שלמטרת זו נשלחה קבוצה מיוחדת מאיזור המשרפות.³⁶ כדי למנוע כל מגע עם שאר האסירים הית לוונדרקומאנדו צוות רפואי מיוחד שטיפל רק בהם והיה מבודד איתם. חל גם איסור על קבלת אנשי הוונדרקומאנדו לבתי־חולים של המחנה.³⁷ כמובן הייתה קיימת סקודה מיוחדת מברלין שתוכנה המייחס לתנאים המיוחדים החלים על יחידה זו ודגש מיוחד הושם על בידוד מוחלט.³⁸ לכן תמוה איך הצליח דווקא בקון, שהוגדר כילד־למחצה, לחדור בעד טבעת הכידוד, לראות ולשמוע כל אותם סיפורים שמעלה המחבר בשמו בספרו. כך, למשל, מספר בקון: „כשלא היו

אנשים בתאיהגאונים, הרשה לנו הקאפא (של הוונדרקומאנדו) להתחמם בתאי הגאונים.²⁷ דברים אלה נראים בלתי מתקבלים על הדעת לכל אלה שעברו את אושוויץ ומכירים את הסדרים שם. כותב שורות אלו בעצמו, בדומה לבקון, היה במחנה הגברים B.I.L.d בבירקנאו בצרפת-הילדים מס. 29. בחודשים אוקטובר-נובמבר 1944 עבדתי בקומאנדו „משיכה-גלות“, וז"א בתקופת מקבילה לבקון שאותו לא היכרתי. מיספר פעמים הנענו בליווי הממונה על צריף-תלדים — אסיר גרמני בשם האנס אירונגר — גם לאיוור המשרפות, כדי להוביל חומרים שונים, בדרך-כלל חומרי-בניין וגרוטאות. מנסיוני אני מעיד, שכל פעם לפני שהגענו לאיוור המשרפות הוזהרנו במיוחד שלא לבוא לידי מגע כלשהו עם אנשי הוונדרקומאנדו. למעשה חיה הדבר גם בלתי-אפשרי בגלל השמירה הקפדנית. לא ראיתי אפילו פעם אחת את מישהו מאתנו נפגש פנים-אל-פנים או בא בשיחה עם איש וונדרקומאנדו. גם במשך כל התקופה, בעת שהנערים תחליפו את חוויותיהם מהקומאנדו, לא שמעתי שמי מהם הצליח לקשור קשר כלשהו עם איש וונדרקומאנדו. לכן כל הסיפור שמעלה לאנגביין על אודות „התחממות בתאיהגאונים“ נראה בעיני דמיוני ומלא סתירות אפילו מבחינת טכנית גרידא.

בקון מספר בעדותו על חורף 1945/1944 ואן, כפי שצינתי, תאיהגאונים לא הופעלו יותר. ההשמדה האחרונה בוצעה בליל ה-29 באוקטובר. נשאלת השאלה אילו אנשים יכלו להימצא בתאיהגאונים ולמי, בעצם, מתכוון בקון. נוסף לכך, כפי שמוסר מילר, מאז נובמבר 1944 הוחל בסירוק המשרפות.

גם הסיפור על ביקורים שערך בקון במגורי הוונדרקומאנדו במחנה-הגברים קשה להבנתו. אפילו אם נתעלם שוב מן הצד הטכני הכרוך בכך ומן הסכנות מתגלית סתירה ברורה באשר לעיתוי. בקון היה בין 89 הנערים אשר בתחילת יולי 1944 הועברו מהמחנה-המשפחתי של אנשי טרוינשטאט למחנה-הגברים B.I.L.d. אבל איש הוונדרקומאנדו מילר כותב במפורש: „...בסוף יוני 1944 עלה במחור של מול (האחראי על המשרפות מטעם ה-ס.ס.) רציון, להעביר את מגורי הוונדרקומאנדו למקום ההשמדה, כדי לנתק בדרך זו כל קשר בינינו לשאר המחנה. כך היינו מבודדים לחלוטין.“²⁸ שני משפטים אלה מצביעים במפורש שבעת שבקון הועבר למחנה-הגברים, כבר לא היו שם אנשי הוונדרקומאנדו, ואם כן מסתבר שהוא גם לא יכול היה לפגוש בהם ולשמוע מפיהם את אשר הוא מעיד. יחד עם זה מחזקים דבריו של מילר פעם נוספת את קשיו הבודוד בהם היו נתונים אנשי הוונדרקומאנדו.

אבל לשיאו הגיע לאנגביין בהעלאת אותם דברים, שהסכו בוודאי שאט-נפש וזעזוע עמוק לכל אלה שעבורם מסמלת אושוויץ את השלב הטראגי ביותר בשואה. לא האמנתי למראה עיני בקוראי את שמיחס המחבר לעדותו של בקון, שלפיה אנשי הוונדרקומאנדו סיפרו לילד-למחצה (בקון *) ש„אשת שהיא מתה שלוש דקות, היא כמו חיה“ — והם עשו בגופות מעשים מגונים.“²⁹ למרות הסלידה והתייבוב

* בסוגריים חוספת של כותב שורות אלה כדי להבין למי מתכוון לאנגביין.

„האנשים באושוויץ“

שנגרמו לי מקריאת שורות אלו, חזרתי שוב ושוב למשפט מחריד זה. מסתבר, שהחלק האחרון במשפט לא מסומן במרכאות כפולות אשר המעבר משתמש בהן כשהוא מצטט מתמקור, כפי שזה בחלקו הראשון של המשפט שכנראה לקוח מעדותו של בקון. אם כך, התוספת הקובעת שאנשי הוונדרקומאנדו עשו בגופות נשים שנרצחו בתאריהגאוזים מעשים מגונים, היא תוספת של לאנגביין.

מבלי להיכנס לפרטיה של קביעה נוראה זו, חייב אני להצביע על האבסורד בעדותו של בקון, אין כאן המקום לתאר את תהליכי ההשמדה בגאוזים. קיים על כך חומר רב. ברצוני להתעכב רק על אותו משפט, שכביכול שמע בקון מאנשי הוונדרקומאנדו, שאשה אשר הומתה בגאז, שלוש דקות אחרי מותה היא כמו חיה... כל הסיפור שמעלה לאנגביין אינו מתקבל על הדעת לחלוטין, שכן ידוע היטב שדלתות תאריהגאוזים לא נפתחו שלוש דקות אחרי ההמתה, אלא מאוחר הרבה יותר. מפקד אושוויץ, קס, שלאנגביין מייחד לעדותו מקום נרחב, אומר במפורש, שדלתות תאריהגאוזים נפתחו חצי שעה אחרי הסלת הגאז.⁴⁵ גם קראוס וקולקא מתארים בספרם את תהליכי ההשמדה בגאז באושוויץ וכותבים שכעבור עשרים דקות אחרי הסלת הגאז הופעלו המאווררים אשר שאבו את הרעלים ורק אז נפתחו הדלתות...⁴⁶

כל זה מצביע בבירור שלדבריו של בקון אין כל הגיון ומפריך את עדותו בעניין זה מיסודת. האם לאנגביין לא היה ער לעובדות אלו? לאנגביין בודאי יודע שכאשר הוא מציג מעל גבי עמודים רבים את אנשי הוונדרקומאנדו כבגדי אדם שאיבדו צלם אנוש הוא מספק חומר חשוב לאותם חוגים שגם כיום דבקים בתיאוריה הנאצית על היהודי כ„תת-אדם“.

ולבסוף, בפרשה עגומה זו, ברצוני להוסיף שבידי כותב שורות אלו נמצאת הצהרה חתומה של מילטון בוקר, אסיר אושוויץ לשעבר, אשר עם הגיעו למחנה ב־12 בדצמבר 1942, שובץ לזונדרקומאנדו ועבד שם בלי הפסקה עד לפינוי אושוויץ ב־18 בינואר 1945. מילטון בוקר, שהוא מן היחידים מאנשי הוונדרקומאנדו אשר הצליחו להישאר בחיים, מצהיר שכל אשר העיד בקון בקשר לזונדרקומאנדו הוא נחב ואינו נכון. כמו־כן הוא מצהיר שכל הקשור לאותה העלילה שהודפסה בעמ' 227 של ספרו ומיוחסת לבקון, הוא שקר מוחלט.

פרשה נוספת אשר משכה את תשומת־לבי בספרו של לאנגביין הוא נושא אירגון ההתנגדות במחנה־ההשמדה אושוויץ, שהמחבר מקדיש לו פרק מיוחד וזוכה לסיקור נרחב. בלי לפגוע במאומה מחשיבותה של תנועה מתתרתית בתנאי המחנה הנאצי, הסופרלאטיבים שזרע מעניק לה נראים לי מוגזמים. המחבר מעלה על נס את פעילותו של אירגון ההתנגדות, אשר כונת על־ידי חבריו בשם „קבוצת־לוחמה אושוויץ“.⁴⁷ כמובן שאין לזלזל בפעילות שגילו חברי קבוצה מתתרתית זו, ואשר לפי לאנגביין השיגה כמה וכמה הישגים משמעותיים בשטחים שונים, שבסופו של דבר היו לתועלת לכל אסירי המחנה. עם זה אין להתעלם גם מן העובדת שבגלל הרכבו ואופיו שירת אירגון מתתרתית זה בעיקר את האינטרסים של קבוצת אסירים מסוימת ומצומצמת וגילה אדישות לגורל האסירים היהודים.

לאנגביין זינען לזכותו של אותו אירגון, שהוא הביא לשינוי פני המחנה; כמו, למשל, סילוקם של פושעים פוליטיים מתפקידים בניהול הפנימי של המחנה והחלפתם באסירים פוליטיים.⁴² אין צל של ספק שהדבר היה בעל חשיבות מרובה, אך אין שום הוכחות לכך שלאירגון המחתרתי היתה בזרשג זה השפעה בלבדית.

בסקירתו בפני באי הקונגרס המדעי בנושא מחנות-הריכוז הנאציים בירושלים בי"א 1980 אמר ישראל גוטמן במפורש: „האמת היא שהתרחויות העוצמתית בתוך המחנות בידי האסירים הפוליטיים נעשתה בהסכמת ה"ס.ס. ומתוך דאגה לאינטרסים נאציים. בשלבית האחרונים של המלחמה היתה לעבודה פרודוקטיבית של האסירים למען המשק המלחמתי חשיבות ניכרת, ול"ס.ס. התברר שאירגון יעיל של העבודה יכול להתבצע רק על-ידי אסירים בעלי כושר מקצועי ומינהלי, כלומר האסירים הפוליטיים".⁴³

גם ידוע שבשלב בו החליטו הנאצים לנצל את כוח העבודה של האסירים בעיקר בתעשיית המלחמה הונתגו שיפורים מסוימים בחיי המחנות. תהליך זה קלל תחומים שונים והתרחש במקביל כמעט בכל מחנות-הריכוז, והחלפת הפרשנים הפוליטיים באסירים פוליטיים היתה רק חלק מן השיפור. מן הדברים אפשר להבין שהצבתם של אסירים פוליטיים מתפקידים מרכזיים במחנות וסילוקם של הפוליטיים ניתן לזקוף לא רק לזכותם של חברי האירגון המחתרתי באושוויץ.

מבחינתו של האסיר היהודי לא קבע השינוי בצבע המשולש שעל בגדו של בעל התפקיד באושוויץ שבאופן אוטומטי יחול גם שינוי לטובה, גם בין האסירים הפוליטיים, ואפילו בין חברי אירגון ההתנגדות שהקבוצה הדומיננטית בו היו הפולנים, היו צוררים ורובחי יהודים לא מעטים. גם לאנגביין עצמו מציין את תנועת האנטישמית בקרב אחדים מחברי האירגון הפולנים.⁴⁴ כאן המקום להזכיר שהרופא הפולני ד"ר רודולף דאָם, הידוע לשמצה בשל ידיו המגואלות בדם יהודי רב, גם הוא היה חבר פעיל באירגון הנ"ל. איש זה אשר שנאת היהודים הפכה אותו לעורר בהשמדה החמונית⁴⁵ ושתחתיו באופן פעיל בהשמדת היהודים,⁴⁶ נחשב על-ידי אחד מראשי של אותו אירגון מחתרתי כ„איש אמונם".⁴⁷

גם תרצח תפולני המאדיסט מנשק מורכב, הקאפו של הוונדרקומאנדו, ענד משולש אדום, סמל של אסיר פוליטי. אדם זה הצטיין באכזריותו וגרם למותם של הרבה יהודים, שיתוף-פעולה עם הנסטאפו.⁴⁸ באושוויץ הוא אשר מסר לשלטונות ה"ס.ס. על ההכנות למרידת הוונדרקומאנדו.⁴⁹ גם אם הוא אישית אולי לא השתייך לקבוצת המחתרתי, הרי קיים קשרים עם אחדים מפעיליה.⁵⁰

מכאן אפשר להבין את האדישות אשר גילה חלק מאנשי אירגון ההתנגדות באושוויץ כלפי אסירים יהודים, יחס אשר בא לביטוי במיוחד בשעות מבחן. כמו במרידת הוונדרקומאנדו, בפנימי המחנה וכו', כשהמחנת נדרשה לעמוד לימין תאסירים היהודים ולפעול, באותן שעות גורליות נכשל האירגון בשלון חרוץ.

היו אלה דווקא האסירים היהודים — שלאנגביין בספרו לא זיכה אותם בתשומת-הלב הראויה — שלפי ישראל גוטמן „פרצו במחנה הענקי שמונה רבבות

אסירים את אווירת הכניעה וההשלמה עם הגורל. התקוממות הונדרקומאנדו הוכיחה לאסירים בני אירופה כי היהודים יודעים ללחום על חייהם.⁴⁴ אם בוצעה פעילות בקנה-מידה גדול, היו אלה היהודים אשר יזמו אותה. נוסף על מרידת הונדרקומאנדו — מעשה גבורה של קבוצה שלאנגביין מתאר אותה לא כפי שהיא ראויה לו, ושנעזבה לנפשה בשעת ההתקוממות למרות ההפצרות לעזרת אירגון ההתנגדות — היו גילויים נוספים של התנגדות אקטיבית של הסוגי יהודים, שעדיין לא זכו לפירסום חולם.

גילוי אחד נאלה היא התקוממותן של כמה מאות האסירות היהודיות של פלוגת-העונשין (S.K.), אשר שכנה במחנה-החץ בודי, באוקטובר 1942.⁴⁵ כיוון שבדיכוי ההתקוממות נרצחו כל האסירות, לא נשאר עדויות על הפרשה. ידוע רק שהמרידה פרצה על רקע היתם הכלתי-אנושי של אנשי ה-ס.ס. ועזרתיהם הקאפאיות הגרמניות כלפי האסירות, שאפילו בתנאי אושוויץ היה יוצא דופן באכזריותו. לצערנו לא נמצאו עד היום עדויות שיספכו אור על פרשה זו ויבהירוה. ב-23 באוקטובר 1943 התנפלו מאות אסירים יהודים, שהועברו לאושוויץ מברגן-בלזן, על אנשי ה-ס.ס., כדי למנוע העברתם לתאי-הגזים. במקום נוצרה מהומה רבתי ומיספר אנשי-ס.ס. נפצעו.⁴⁶

ב-25 במאי 1944 פרצו כמה מאות יהודים מהענגריה את גדרות המחנה וניסו לברוח ולמצוא מסתור בסביבות המשרפות.⁴⁷ גם מקרה זה לא זכה עדיין לפירסום. ובסוף ראוי לציין את סופם הטראגי של 425 יהודים מקורפו, אשר נכחרו על-ידי שלטונת המחנה לעבוד במשרפות. ב-22 ביולי 1944 הם סירכו לבצע את העבודה וכולם הושלכו לתאי-הגזים.

עובדות אלו מצביעות על התנגדות היהודים, אשר עמדו מבודדים, ללא קשרים עם גורמי החץ שסייעו לאירגון ההתנגדות הכללי, ובכל זאת הם, ולא „קבוצת-הלוחמה אושוויץ“, הם שהציתו את נס המרד, על אף שלפי לאנגביין האסירים היהודים לא יכלו בכלל לחשוב על התנגדות. משום שכל מחשבתם היתה נתונה לאוכל, מכות וגידופים.⁴⁸

לאנגביין חוזר ומזכיר את חלקו בניצול קשריו האישיים עם רופא ה-ס.ס. הראשי וירטס — שבמחיצתו עבד ואותו הוא גם הכניס בסודו של האירגון המחתרתי⁴⁹ — בתשנת דברים לא-מבוטלים. הוא מספר שאחרי שהצליח לשכנע את ד"ר וירטס הופסקו בעזרתו של זה „זריקות-המוות“ של פנול, סולקו הפרשעים המסוכנים מבתי-החולים לאסירים⁵⁰ ואפילו התקבלו יהודים לעבודה בבתי-החולים.⁵¹

כלי לערער על כל אשר לאנגביין רושם לזכות עצמו, חייב אני לציין את חלקו של לדוויג ורל (Wöel) — קומניסט גרמני ומחסיד אומות העולם — שהיה תאסיר הפוליטי הראשון שנתמנה לזקן-המחנה. האיש עשה רבות למען אסירים יהודים באושוויץ ובזכותו השתפר במידה משמעותית התנאים ותאוות המחנה וגם אסירים יהודים נהנו מהשינוי.⁵² לפי לאנגביין אמנם היה ורל בקשר

עם אותו אירגון מחתרתי, אבל „לא הסכים לשמוע לעצתם“¹. ייתכן שבגלל יחסו האנושי החם ליהודים נפל האיש חיש מהר קורבן לתכניהם של חוגים מסוימים בקרב האסירים, הוא הועבר למחנה-חוץ, אך גם שם המשיך בפועל למען האסירים היהודים.

בקשר לרופא ת.ס.ס. הראשי, ד"ר וירטס, שלאנגביין מרעיף עליו שבחים רבים ומקדיש לו בספרו פרק מיוחד, עשוי להתקבל, לדעתי, רושם מטעה על דרכו במחנה-ההשמדה אושוויץ. יש לדעת שבתוקף תפקידו כרופא ראשי מטעם ת.ס.ס. על כל קומבינאט-הרצח אושוויץ, נושא הוא באחריות לכל הזוועות שנעשו במחנה בשם „הרפואה“. הוא אישית גם נטל חלק בניסויים „הרפואיים“ שנעשו באסירים.² הוא היה האחראי על בלוק-הניסויים המפורסם מס' 10, ששם פעלו גם יתר הרופאים-הפושעים. נוסף על כך הוא חשתתף אישית בסלקציות רבות,³ שכרופא ראשי ודאי יכול היה להתחמק מהן.

לסיים עלי להדגיש שוב, כפי שציינתי בתחילת דברי, כי אין בדעתי לפסול את עבודתו של הרמן לאנגביין. בחרתי רק להצביע על אותן הנקודות שלדעתי לא טרח בהן המחבר להקפיד על הכללים הנדרשים מאדם במעמדו. לאנגביין הוכיח שהוא יודע להבדיל היטב באמיתות מקורותיו. כאשר הדבר נראה לו הוא מתייחס בספקנות גלויה אפילו לעדותו של בקון, שלו הוא מייחס חלק נכבד מן הדברים שהתעכבתי עליהם. הוא יודע לבטל במחיריד את דברי בקון ש„היה באותו זמן ילד“.⁴ ולתת אמון בעדותה של אסירה בוגרת הסותרת את דברי בקון בעניין מסוים. רק חבל שלאנגביין לא ראה לנחוץ להסתייג מעדותו של בקון בעניינים שהעליתי בדפים אלה.

הערות

1. Herman Langbein, *Menschen in Auschwitz*, Europaverlag, Wien 1972.
2. אחרי סיפוח אוסטריה לרייך הנרמני נחפזו גם אסירי המחנות האוסטריים-ארים לנרמנים. בתור שכאלה זכו ל„יחס“, במיוחד באושוויץ — שם מיספרם של אסירים נרמנים היה נמוך יחסית. ראה: לאנגביין, עמ' 18.
3. שם, עמ' 19.
4. שם, שם.
5. שם, עמ' 254.
6. שם, עמ' 19.
7. כך מכנה לאנגביין בהכללה את קלגסי ת.ס.ס., הן מיוחדות השמירה וחליווי, והן מהצוות שהפעיל את „בית-החרושת-למוות“ מסוגם של הם, פאליטש, טנגלה וכו'.
8. לאנגביין, עמ' 333.
9. שם, עמ' 78.
10. שם, עמ' 70.
11. קראוס-קולקא, בית-חרושת למוות, אושוויץ, יד ושם, ירושלים תשכ"א, עמ' 159.
12. ישראל גוטמן, „אנשים ואפרי“, ספרי אישיות-בירקנאו, ספריית פועלים, 1957, עמ' 333.

„האנשים באושוויץ“

13. לאנגביין, עמ' 458.
14. שם, עמ' 458.
15. קראוס-קולקא, עמ' 213.
16. לאנגביין, עמ' 458.
17. שם, עמ' 458.
18. שם, עמ' 459.
19. שם, עמ' 314.
20. שם, עמ' 459.
21. „היועץ המשפטי לממשלה נגד א. אייכמן“, עדויות ב', ירושלים תשכ"ג, עמ' 1212.
22. Filip Müller, Sonderbehandlung, Verlag Steinhausen, München 1979, S. 164.
23. לאנגביין, עמ' 227.
24. Bernd Naumann, Auschwitz-Berichte über die Strafsache gegen Mulka u. a., Athenäum Verlag, Frankfurt/M.-Bonn 1965, S. 357.
25. „היועץ המשפטי לממשלה נגד א. אייכמן“, עדויות ב', ע"ע 1141-1140.
26. לאנגביין, עמ' 232.
27. שם, עמ' 233.
28. מילר, עמ' 251.
29. שם, עמ' 259.
30. קראוס-קולקא, עמ' 234.
31. לאנגביין, עמ' 40.
32. מילר, עמ' 264.
33. קראוס וקולקא, עמ' 145.
34. מילר, עמ' 264.
35. שם, עמ' 262.
36. לאנגביין, עמ' 457.
37. שם, עמ' 221.
38. קראוס-קולקא, עמ' 143.
39. לאנגביין, עמ' 229.
40. מילר, עמ' 236.
41. לאנגביין, עמ' 227.
42. פומנרנט מאישרוין טעיד (רשימותיו של רודולף פ. הס), הוצאת הקיבוץ המאוחד, תשכ"ה-1964, ע"ע 22-23.
43. קראוס-קולקא, עמ' 134.
44. לאנגביין, עמ' 291.
45. שם, עמ' 62.
46. מצוטט מתוך תקציר דבריו של ישראל גוטמן בכינוס המדעי הבינלאומי הרביעי, בנושא מחנות-הריכוז הנאציים, בידיושם ירושלים, 20-24 בינואר 1980.
47. לאנגביין, ע"ע 253-255.
48. שם, עמ' 261.
49. שם, עמ' 260.
50. שם, ע"ע 253, 260.
51. שם, עמ' 228.
52. שם, עמ' 232.
53. שם, עמ' 228.
54. ישראל גוטמן, עמ' 154.
55. לאנגביין, עמ' 137.

הושע ביכלר

- .56 שם, עמ' 142.
- .57 שם, עמ' 143.
- .58 שם, עמ' 258.
- .59 שם, עמ' 427.
- .60 שם, עמ' 425.
- .61 שם, עמ' 99.
- .62 שם, עמ' 254.
- .63 שם, עמ' 254.
- .64 קראוס-קולקא, ע"פ 33, 94 : כמ"בן : קומנדנט מארשורין מעיד, עמ' 16.
- .65 קראוס-קולקא, עמ' 96.
- .66 לאנגביין, עמ' 420.
- .67 שם, עמ' 146.

Research

Menachem Shelsch, a member of kibbutz Mishmar Ha'emek, a teacher and educator, in his doctoral thesis done at Tel-Aviv University researched the holocaust of the Croatian Jews. We present here the chapter which deals with the participation of Yugoslavian Jews in the struggle against the Nazis and their role in the partisan units, which was great, taking into consideration their part in the general population.

Itzhak Arad, Head of the Directorate of Yad Vashem, examined and summarized the activities of the Rosenberg Special Command for the collection of cultural works in the occupied territories of Eastern Europe. The writer concentrates on deeds of confiscation, robbery and the destruction of the cultural and artistic Jewish assets. He also provides statistical data on the subject.

Benjamin Eckstein, of the Hebrew University in Jerusalem, examines the documents of the Mauthausen death camp which deal with activities of the camp hospital and with the classification of the patients according to their diseases. The documents indicate that most of the diseases were a result of hunger.

Within the framework of the Institute for Contemporary Jewry of the Hebrew University in Jerusalem, **Jonathan Kaplan** wrote a research treatise on the activities of the Bergson Group, a branch of the "Irgun", in U.S.A., during World War II, and its public initiatives concerning the events in the Concentration Camps. A special emphasis was laid on the relations of the members of the delegation with the Jewish and non-Jewish leaders of U.S.A.

Documentation

Yerachmiel Cohen, of the Hebrew University in Jerusalem, discusses a document (of 1942) which relates to the beginning of the activities of the General Organization of the Jews in (occupied) France (UGIF). This document throws light on the relationship between the Jewish leadership and with the heads of Vichy's rule.

Akiba Skidel, a member of kibbutz Kfar Blum, served in the United States Army during World War II. We publish here an additional part of the letters he sent to his family in those days (see: **Yabot Moreshet** 27). In the letters he describes his meetings with the survivors immediately after their release and his contacts with a Gar'in of young pioneers who founded the "Buchenwald Kibbutz", on the farm of one of the Nazi leaders.

Books

Yehoshua Bichler, a member of kibbutz Lehavot Haviva and one of the survivors of Auschwitz death camp, submits his criticism on Hans Langbein's

book which is written in German: **The People in Auschwitz**. He disagrees with some of the descriptions and conclusions in this book, which is to be translated into other languages recently.

Shmuel Krakewsky, of Yad Vashem, studies the book written in Polish by Prof. Czeslaw Luczak which widely discusses the economic aspects of occupied Poland. In the wide margins of the book, there is a lot of material on the fate of the Jews. The writer of the article concentrates on the items which deal with Genocide, robbery of property, the exploitation of work-power and the relations of Polish population and the German citizens to the Jews.

Reactions

S. Avni comments about Chava Wagman-Eshkol's essay "Transnistria Plan: An Opportunity for Rescue or Deceit" (*Yalkut Moreshet* 27). He disagrees with some of her conclusions.